
Književna poročila

(str. 13), «Sobica (32), odlomki na str. 36, 42 in dalje spadali v sredo in ne v življenjepis, ki se bo seveda, če treba, nanje primerno oziral. Posamezna pisma se priobčijo (po potrebi v izvlečku!) v življenjepisu, če jih je več, jih je najboljšje dati v posebno skupino. To treba presoditi od slučaja do slučaja!

f. pisare
 Če naj bo taka izdaja res izdaja spisov in ne samo neke vrste bibliografija, se morajo spisi priobčiti v celoti in ne z delnimi ekscerpti. Tukaj vlada res neizprosni «aut aut». Ali je spis vreden, da se ponatisne in potem v celoti in ves, ali pa se samo bibliografsko registrira. Kaj naj pomagajo koščki, priobčeni n. pr. na str. 116, 118, 133, 138, 145? Kdor se interesira za Kreka kot mladostnega in mladinskega pisatelja, iz teh fragmentov ne bo dobil dovolj gradiva — in kaj naj napravi, če mu viri sploh niso dostopni? Nota bene: oni viri, katere mora taka izdaja naravnost zameniti! Uvod pisma P. Bohinju (str. 80) bi se pač smel ponatisniti, če bi se tudi pokazalo, da Krekova ruščina in češčina ni bila ravno vzorna! In zakaj je oni latinski pasus, ki je v Krekovem pismu na str. 67 izpuščen, na str. 184 vendarle priobčen?

N. N.
 Neke vrste rahločutna obzirnost je menda zakrivila, da smo dobili samo ekscerpt iz VII. Krekovega pisma (str. 71), v katerem je Krek portretiral takratni avstrijski episkopat ob priliki njegovega zborovanja, pisma, ki se Dolencu ne zdi primerno za knjigo, namenjeno «širšim krogom». O ti «širši krogi», kako dolgo nam bodo še predpisovali naše kulturne potrebe! Pismo bi res da ne zanimalo Dolenčevih «kmetov in delavcev» — takih si Krek menda sam ni mislil! — pač pa vse nas druge, ki vemo, da je imel Krek v duhovskih in cerkvenih vprašanjih večkrat prav svoje lastne in posebne nazore. Ali se mu niso porodili šele takrat, ko je iz skromne Ljubljane prišel v dunajski Avgustinej? Marsikje zavzveni ta misel ob stavkih priobčenih pisem.

f. Pajon
 Dolenc misli, da nas IV., V., XI. in XII. poglavje Krekovega «Mozaika» ne zanima, in čuti celo nekako potrebo, da Kreka opravičuje. Popolnoma po nepotrebnem! Mi bi ta poglavja radi brali — in bi jih smeli brati! — kot zanimive historične dokumente, ki pa jih nam urednik žal ne privošči. Deloma je tega kriva menda tudi ona gromozanska plahost, ki se pri nas tako strašno boji vsake krepkejše besede, vsake ostrejšje barve. Urednik, ki s svojimi avtorjem ravna tako, je na las podoben naravoslovcu, ki bi n. pr. srakoperju izpulil vse pisano perje, preden bi ga postavil v svojo zbirko ptičev, izpulil menda zato, da bi ne kvaril barvne harmonije raznih vrabcev. Krek, ki se krepkih primer ni bal, ampak jih je naravnost ljubil — za to imamo v tem zvezku samem dovolj dokazov! — bi tako ravnanje pač sam kot boječje in protinaturno s kako «primerno» odklonil! —

V tretji del take publikacije bi trebalo sprejeti račun o urednikovem «hiševanju» in vse potrebne opazke k priobčenim spisom. Tam bi n. pr. bilo pravo mesto za vse to, kar stoji v tem prvem zvezku na str. 38. do 59. v sredi Krekovega življenjepisa! Tamkaj ta dolga bibliografija samo moti. Tudi bo prihodnje zvezke treba opremiti s skrbnimi registri imen in stvari, če naj dajejo ono korist, ki se od take publikacije sme in mora pričakovati.

N. N.
 Delo, ki se ga je Dolenc lotil z nenavadno vnemo in ljubeznijo, bo, enkrat dovršeno, stalo v vrsti naših «Monumenta historica». Na to, in ne na potrebe in zmožnosti naših kmetov in delavcev, mora njegov urednik misliti. Potem bo v nadaljnjih zvezkih dal nekaj več in nekaj višjega, boljšega, nego se mu je s prvim zvezkom posrečilo.

J. A. Glavatz

Hermann Wendel: Kreuz und quer durch den slawischen Süden. (Von Marburg bis Monastir. — Von Belgrad bis Buccari. — Krainer Tage.) Frankfurter Sozietäts-Druckerei, G. m. b. H., Frankfurt a. M. 1922.

Književna poročila

Hermann Wendel je sin Lotaringije, te lepe in vesele zemlje, ki je skozi dolga stoletja neprestano bila predmet vročega poželenja svojih sosedov, večno bojišče vseh mogočih narodov, cilj osvajalcev in zibelka bogatega kulturnega razmaha. Zrasel v središču teh vulkanskih tal, v starodavnem vinorodnem Metz, je Wendel pravi predstavnik te čisto posebne rase, ki je tekom vekove trajajočega mešanja krvi dveh velikih narodnih teles neopaženo nastala iz najzlahtnejših sokov dveh starih plemen. Na teh tleh se je vihrali, malce lahkomišljeni galski član zlil s strogo germansko delavnostjo, tu se je bleščeči francoski esprit spojil v čudovito popolnost z nemško treznostjo, omiljeno z obilno mero čuvstvenosti in sanjave romantičnosti. Lorraine ni samo zlato jabolko Iridino, kot most je, kot vrata, vodeča iz zapada na iztok.

Wendel naših krajev ni prepotoval kot poetično navdahnjen sanjar, niti kot socijolog ali nacionalni ekonom, temveč čisto enostavno kot človek-popotnik. Vse, kar more življenje zvedavim očem nuditi novih, še nepoznanih oblik, vse so pritegnile nase njegov pogled, vse so vzbudile njegov interes, mu ostavile neizbrisne vtiske, ki je njegova knjiga priča o njih. Wendel kot potovalec ni eklektik, ni zgolj estetik, v njegovem opazovanju ni nobene preračunjene sistematike. Kar so mu prilike in slučaj odprli vidikov, nobenega ni pustil na strani, da mu ne bi bil posvetil vsaj trenutka pozornosti. Zato ta knjiga ni potopis v običajnem zmislu te besede, ni popis potovanja in vseh onih nebitvenih in slučajnih zunanosti, iz katerih so potopisi običajno sestavljeni, ona je več: spominjanje na veselo preživljene ure, kot avtor sam pravi na naslovni strani. Zato je ta knjiga tako univerzalna, a obenem tako nenavadno osebna, intimna, čisto Wendlova, da v nji prepoznaš sliko pisatelja, ki ti živa zraste pred očmi in ki jo moraš vzljubiti.

Hermann Wendel ni naš prijatelj šele od včeraj. Bil je izmed prvih Nemcev eden, ki so v «balkanskem vprašanju» našli več nego ceneno snov slabih dovtipov, izmed prvih, ki so tam zunaj slutili, kaj se skriva za tem naslovom. Za časa balkanske vojne je prepotoval ves centralni Balkan, med svetovnim klanjem je z lastno osebno nevarnostjo branil prava srbskega naroda, po lastnem opažanju pisal znamenita «Makedonska pisma», po vojni pa izdal celo vrsto knjig o našem narodnem preporodu, razpravljal v knjigah in revijah, pa v dnevnem časopisju najbolj nepoznana vprašanja našega narodnega življenja. S paznim očesom zasleduje naš kulturni razvoj in spremlja našo gospodarsko osamosvojitve, med sorojaki nam je tolmač in zagovornik. Prepričan sem, da v nemškem narodu doslej še nismo imeli vnetejšega in iskrenejšega prijatelja od njega. Ta njegova simpatija napram našemu narodu je najznačilnejša poteza vsega njegova publicističnega delovanja, ki mu je prvi in poslednji cilj: pokazati nas svetu v pravi luči, odstraniti zmotna mnenja in neštevilne predsodke, ki nas obdajajo kot gosta megla in jemljejo vid nam samim in onim tam preko. To je namen tudi te zadnje njegove knjige.

Vsebinsko je knjiga sestavljena iz treh delov, ki so: potovanje po Makedoniji, potovanje po Srbiji, Bosni in Dalmaciji ter spomini na Slovenijo. Prva dva dela sta svoj čas izšla kot posebna potopisa v knjigah «Von Marburg bis Monastir» (ki je o nji «Lj. Zvon» že poročal) in «Von Belgrad bis Buccari», ki je izšla lani. Obe knjigi sta razprodani, kar je napotilo avtorja, da jih je ponovno izdal v skupnem delu in jima dodal še neobjavljene spomine na «Kranjske dni», ki jih je preživel predlansko jesen med nami.

Da pisca prav razumemo, treba par opazk o njegovem značaju. Wendel je človek, poln življenske sile, duhovit veseljak s primerno dozo zdrave prešernosti, rafiniran opazovalec, a brez dekadence. Bolnega v njem ni ničesar. Njegova

Književna poročila

izobrazba je presenetljivo vsestrana in bogata. Po poklicu publicist, uvaževan literaren kritik in esejist (poznana je njegova obširna biografija pesnika Heineja in kritične izdaje starih nemških pesnikov), ostroumen narodno-gospodarski pisatelj, aktiven politik in narodni poslanec, Wendel je socialist v prvotnem, duhovnem zmislu besede, predvsem pa človek in to cel človek.

Potoval je po naši domovini brzo in na način, ki pri potopiscih ni ravno običajen. Njegova pota so ga vodila v mesta in kraje, ki jih tujčeva noga le redko in samo slučajno najde, odprta so mu bila marsikatera vrata, ki so drugemu popotniku zaklenjena. Zato so njegovi vtisi s pota tako pestri in tako iskreni. V njegovem slikovitem impresionističnem pripovedovanju postane vsak najneznatnejši dogodek tudi neudeležnemu bralcu pravo doživetje. S par besedami pričara na svoj brzo se menjajoči film sugestivno učinkujočo sliko, ki ji veruješ, ki se ti zdi znana. Tajnost tega redkega daru prepričevalnosti leži v globokem občutju pisca, sprejemljivega za najfinejše zunanje dojme, in v neposrednosti, s katero jih vrže na papir. Vsak morda čisto brezpomemben dogodek, gledan skozi očala avtorjeve skladne osebnosti, zadobi popolnoma svojevrstno barvo, postane zanimiv, važen in značilen. Oblikujoča moč ustvarjajočega duha je, ki iz sive indiferentnosti dogajanja zgrabi poedini pojav, mu dá obliko, zmisel in duha, svojega duha.

Občudovanja vredna je Wendlova sposobnost opazovanja, ki z enim samim pronicavim pogledom odkrije jedro in obseg predmeta in se vživi vanj. Če slediš slikovitim popisom pokrajin — kot lakonična režiserjeva navodila oderskemu mojstru so — če motriš te vsakovrstne prizore s poti, sestanke z raznimi ljudmi, važnimi in nevažnimi, ter v par besedah skopo očrtane impresije situacij in trenutkov, prisiljen občuduješ avtorjevo virtuoznost podajanja. Vsakemu predmetu zna oteti njegovo značilnost, njegovo posebnost, ki jo ume podati s par stavki. V vsaki epizodi se zreali podoba notranje bogatega človeka s toplim srcem in čistim razumom, pa da spremljaš pisatelja preko brezkrayne banatske ravnice, da sediš z njim v turški kafani, piješ vino z njim v obcestni dolenski krčmi ali da stopaš ob njegovi strani po tlaku polnočnih dubrovniških uličic. Povsem slučajno, spontano so nastali spominski listi, ki tvorijo to knjigo brez pretenzij, a vendar tako natrpano z življensko modrostjo, tako polno naukov iz lepega in veselega evangelija življenja. Ta knjiga je Wendel sam. Skrajna njena subjektivnost je obenem najpopolnejša objektivnost njena. Iz vsake strani gleda njegova figura, ki vabi bralca, da ide z njim, ki ga zove na uživanje vseh teh neštetihi lepot in doživljajev sredi mrkih albanskih klancev, bosanskih šum, črnogorskih kamenitih polj in modrine širnega jadranskega valovja. Cel panorama se odpira pred očmi strmečega bralca, ki misli, da gleda v pisan kaleidoskop, a vendar ne dolgočasi, ne utruja.

Kakor vsebina tako je tudi slog te knjige čisto Wendlov, srečna spojitev kozérskega žurnalističnega stila z načinom pisanja intimnega dnevnika, pisanega za pisca samega in za njegove drugove. In vendar je ta knjiga pisana za vsakogar in za vse. Z istim užitkom jo bo bral Nemeec v Rajhu, kot naš človek, ki bo v nji iskal svojo sliko in jo tudi našel. Wendel piše nenavadno sočno, lepo nemščino, sijajno poznavajoč vsak timbre jezika in vse njegove nijanse. Zaradi bogatega besednega zaklada bi ga po pravici mogel zavidati marsikateri nemški pisec. Knjiga je vsa prepletena s citati, ki pričajo o veliki načitanosti pisca, obenem so pa po svoji izberi najboljši dokaz za njegovo skladno osebnost.

Kot najhujšo pogrésko so knjigi očitali, da ni povsem objektivna, da avtor ni povsod tako iskren, kot bi to bilo treba, da je večkrat zamolčal, kar bi bilo

Književna poročila

treba povedati. Morda je ta očitek le deloma tudi opravičen, a če je, treba ga zapisati na račun njegove simpatije do nas, ki mu odpira širši pogled na vsa naša vprašanja, ki so danes v središču diskusije, in mu zaeno tudi pravi, da ni njegova naloga s strogim, zadirčnim očesom beležiti vse te v bistvu nevažne in postranske stvari. Drugi je očitek netočnosti: morda mestoma opravičen, toda le deloma. Da v izberi svojih mentorjev, ki so mu bili skoro izključni vodniki po Jugoslaviji, ni bil dovolj izbirčen, to je prav za prav edina njegova napaka. Mislim pa, da se do danes v Nemčiji še ni napisala o nas (in to od nemškega avtorja) knjiga take obsežnosti, ki bi bila vsaj podobna ti, kar se tiče točnosti. Da je pa Wendel tudi naše napake opazil in registriral, se pa bralec sam najlaže prepriča, če vzame knjigo v roke. Da jih je zavil v vljudnejšo obliko ali skril v duhovitem bönmötu, tega menda ne bomo prehudo zamerili. Ponavljam: avtor noče biti potopisec v onem suhoparnem običajnem zmislu, temveč vabnik in zapeljiv klicar v življenje. Knjiga bi v nasprotnem slučaju morda pridobila na sistematičnosti, točnosti in porabnosti, izgubila pa obenem ves oni svoj specifični čar osebnosti in umetniške lahkotnosti, ki piscu in čitatelju pomaga preko zamotanejših problemov. Wendel hoče tudi s to knjigo pokazati svojim rojakom in svetu, da je tudi naš človek, čeprav primitiven in očesu zapadnjaka morda eksotičen, tudi človek z vsemi človeškimi lastnostmi, slabimi in — dobrimi. Hotel je tudi pripomniti, da on ta narod in tega človeka ljubi in ceni, da mu je drag prijatelj, ki je vreden prijateljstva. To je prav za prav vsebina tega spisa.

O vsebini ne bom pisal, treba, da vsak sam vzame knjigo v roke: mislim, da jo bo vzel še drugič. Opisi posetov v slavonskih samostanih, po gostoljubnih srbskih hišah Stare Srbije, popisi napol orientalskih mest južne Makedonije in Bosne, starih pomorskih mest južne Dalmacije ostanejo bralecju trajno v spominu. Takih vtisov ne prejmeš iz nobenega Baedekerja. S prav posebno ljubeznijo so opisani dnevi, preživljeni v Dubrovniku, ki mu je s svojo staro kulturo in nenavadno skladnim svojim umetniškim licem ostavil globok dojem. Zadivil ga je stari Trogir in naravne krasote Kaštelanske rivijere. Za nas Slovence je pa zadnji del najbolj zanimiv, ki je po mojem mnenju tudi najpristronejši. Značilna je Wendlova iskrena simpatija napram slovenskemu narodu, ki mu je i po svojem značaju najbližji. Kaj je temu vzrok, bogve. Morda dejstvo, da smo tudi mi narod, ki je vzrastel na tleh, kjer se križajo vplivi tujih velikih kultur, ki so vse ostavile sledove v naši narodni kulturni zgradbi, morda ga je privlačila naša žilava odporna sila, morda delavnost, združena z veseljaštvom, ki nam daje svoj pečat. Čitaj Wendlove slavospeve solnčni Dolenjski, fino občuteno poglavje o Bohinju, njegov slikoviti popis Višnje gore in skoro ne boš verjel, da je to mogel napisati tujec in še celo — Nемеc.

V dneh meglene prošlosti nas je obdajal od vseh strani val mržnje proti vsemu, kar ni bilo naše. Zapirali smo hoté ušesa vsakemu glasu od zunaj. Bili smo preveč preplašeni, upravičeno smo se bali tujcev, saj smo poznali vso njihovo lokavost in zlobo, da smo se tresli za naš mali košček pravice, ki nam je še ostal. Politika nam je izčrpala vse sile, zatemnela pogled in zmedla pojme. Danes so razmere ugodnejše, vprašanje naše narodne svobode ni več ogroženo v svojih temeljih, treba je, da razširimo svoje obzorje preko ozkih mejá svojega ozemlja, da se ozremo za prijatelji in odstranimo vzroke nesporazuma in nezaupanja. — Kaj pravi avtor v predgovoru k knjigi: da gre za čisto nepolitičen spis. Toda če hočeš, bralec, je ta knjiga tudi povsem politična, v enem namreč: v spoznanju, da je neznanje in nepoznanje poglavitni vzrok sovraštva med narodi in kal novih sporov brez kraja. V tem spoznanju hoče, da postane

Književna poročila

sograditelj na stavbi zblizanja narodov in zgradbi miru. In če postane samo najmanjši pilot na tem mostu, ki naj zveže dva sovražna bregova, ta knjiga ni bila zaman napisana.

Dr. K. Dobida.

Branko Radičević, Pesme. Sredio † dr. T. Ostojić. Odabrana biblioteka 1. 1923. Izdanje I. Đ. Đorđevića, Beograd-Sarajevo. Str. XXIII + 441.

Malo je knjig v srbski književnosti, ki bi bile doživele toliko izdaj kakor Radičevićeve pesmi, prekaša pa jih po številu le Njegošev «Gorski Vijenac». Najnovejša izdaja, prirejena od drja. Tihomirja Ostojića, je štirinajsta.

Ostojić velja za najboljšega raziskovalca in poznavalca Radičevićeve poezije in smo po vsej pravici pričakovali, da nam bo dal v uvodu nekaj takega, kar nam dejanski nudi. Podaja nam izvrsten opis Brankovega življenja, dela in okolja, ki je neposredno vplivalo na pesnikovo ustvarjanje in podčrtalo pravec njegovega razvoja.

Pred nami je celokupno izdanje Brankovih pesmi, samo dve (Zarobljeni orač. Djevojka dragom) nista dobili svojega mesta, dasi ju prireditelj beleži v svoji «Hronologiji pjesama Branka Radičevića» (Rad. Jugosl. Akad., knj. 218, g. 1918.). To seveda ne dela knjigi občutne škode, vendar kaže na nedoslednost v urejanju, kar se vidi zlasti pri razporeditvi pesmi, kjer se je urednik držal zdaj prve izdaje, zdaj zopet časovne zaporednosti nastanka. Sploh nima kriterija pri razvrščanju pesmi!

Z ozirom na to, da ta izdaja ni v zadostni meri kritična, mislimo, da bi bil storil prireditelj bolje, ako bi bil dal samo izbor Brankovih lirskih pesmi, kakor da je skušal prirediti celokupno izdanje Brankove epske in lirске poezije. Prihajati s celotnimi izdajami je namreč umestno le takrat, ako so v polni meri kritična in morejo služiti višji, znanstveni svrhi. Za široko občinstvo, ki išče zabave in razvedrila, ne da bi mu bilo do kakih teoretskih intencij, zadošča antologija. S tem, da nudi antologijo namesto celokupne izdaje, služi izdajatelj obenem plemenitemu namenu, dviga knjižni okus publike na najhitrejši in najbolj neposredni način, ako se mu je seveda posrečilo izbrati najboljše. Za uživajoče čitateljstvo bi bilo dovolj, dati izbor Brankovih lirskih pesmi, a jih nekaj opustiti, kakor tudi vse epske pesmi. Kajti Branko, predhodnik Omladine srbske in njen prvi pesnik, je na veliki višini kot lirik in kot tak je dosegel svojo popularnost, dočim stoji kot epik mnogo niže. On je v liriki pesnik mladosti in navdušenja, v njej zveni pomladna nota, polna mladeniškega razpoloženja in želje po življenju, v epiki je hladen, razvlečen in ne nahajamo zanj tako bistveno značilne neposrednosti in individualnosti. Ti njegovi epi so važni za strokovnjaka, a mnogo manj za širše čitateljstvo. Zastran tega je po našem mišljenju postopala Matica srbska leta 1903. jako pametno, ko je izdala samo Brankovo liriko.

Resnično, pričujoče knjige ni mogoče smatrati za definitivno, vseskozi kritično izdajo celokupne Brankove poezije. Poleg vsega, kar je že gori navedeno, je še drugih nedostatkov, tako n. pr. nimajo pesmi zabeležene niti historije, niti redakcije, iz katere so vzete. Kar je v tem pogledu in tudi sicer mnogokje nejasno, ne gre na rovaš dr. Ostojića, kajti priredba knjige, kakor jo imamo pred seboj, ni njegova končna redakcija, temveč je izšla že po njegovi smrti ter velik del krivde pada na one, ki so to delo zaključili. Uverjeni smo namreč, poznavajoč drja. Ostojića, da bi bilo naše zadovoljstvo popolnejše, ako bi on sam dal delu svoj imprimatur.

Ni je še doslej kritične izdaje celokupnih Radičevićevidel! Bila pa bi močno potrebna za spoznavanje prvega srbskega narodnega pesnika. Tej potrebi